

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

УДК 343.211

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.4-1.42>

ГЛУХОВЕРЯ К.М.

**ІНТЕРЕС ЯК ОЗНАКА, ПЕРЕДБАЧЕНА РОЗДІЛОМ І ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

У статті досліджено інтерес як ознаку, передбачену Розділом I Особливої частини Кримінального кодексу (КК) України. Встановлено, що поняття «інтерес» та «заінтересованість» є досить поширеними в Особливій частині КК України, адже вживаються понад 70 разів, проте суттєвими ж недоліками складів злочинів, ознакою яких є інтерес, убачаються непослідовність законодавця в питанні змісту категорій «інтерес» і «заінтересованість», а також наявність поняття «інтересів служби», використання якого є некоректним. Наголошено, що значення Особливої частини КК України як структурної частини єдиного кримінального закону головним чином полягає в тому, що в ній: 1) вміщено вичерпний перелік діянь, які є злочинами; 2) вміщено вичерпний перелік видів і розмірів покарань за їхнє вчинення; 3) здійснено диференціацію кримінальної відповідальності за допомогою кваліфікованих і привілейованих складів злочину, а також шляхом градації покарань за їх вчинення; 4) проведено розмежування злочинних і незлочинних правопорушень тощо. Визначено, що окреслені в ч. 1 ст. 114 КК України дії, які вчиняє спеціальний суб'єкт злочину з умисною формою вини, апіорі завдають шкоди інтересам України. Якщо виключити категорію «інтерес» із ч. 1 цієї статті, то впливає, що законодавець не змінив її сутність, ба більше, навпаки, вдосконалив шляхом уникнення можливих суперечливих моментів, які могли призводити до неправильної кваліфікації діяння. Зроблено висновок, що поняття «інтереси» вживається в КК України також у двох значеннях: як породжені суспільними відносинами та неопосередковані правовими нормами, але такі, що не суперечать загальним засадам кримінального законодавства, прагнення суб'єкта задовольнити соціальні потреби, що реалізуються у правовідносинах і підлягають кримінально-правовому захисту; як злочинні мотиви. Така двозначність, на нашу думку, є суттєвим недоліком, оскільки створює складнощі у кваліфікації того чи іншого діяння. Для його виправлення необхідно замінити в цьому випадку поняття «особистий інтерес» на «особисту заінтересованість».

Ключові слова: злочин, склад злочину, покарання, об'єкт злочину, інтерес, кримінальний закон.

Interest is investigated in the article as a feature provided by Section I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. It is established that the concept of “interest” and “interest” are quite widespread in the Special part of the Criminal Code of Ukraine (more than 70 times), but the significant shortcomings of the crimes, which are a sign of inconsistency of the legislator in the content of the categories of “interest” and the existence of a “service interests” concept that is misused. It is emphasized that the significance of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, as a structural part of a single criminal law, is mainly that it: 1) contains an exhaustive list of acts that are crimes; 2) contains a comprehensive list of types and sizes of punishments

for their commission; 3) differentiation of criminal liability was carried out by means of qualified and privileged crime units, as well as by the gradation of punishments for their commission; 4) a distinction is made between criminal and non-criminal offenses and the like. It is determined that the outlines in Part 1 of Art. 114 of the Criminal Code of Ukraine actions committed by a special subject of a crime with a deliberate form of guilt, a priori harm the interests of Ukraine. It follows that by excluding the category of "interest" from Part 1 of this article, the legislator did not change its essence, moreover, on the contrary improved by avoiding possible contradictory points that could lead to incorrect qualification of the act. It is concluded that the term "interests" is used in the Criminal Code of Ukraine also in two meanings: as generated by social relations and not mediated by legal norms, but those that do not contradict the general principles of criminal law, the desire of the subject to satisfy the social needs that are realized in legal relationships and are subject to criminal defense; as criminal motives. Such ambiguity, in our opinion, is a significant drawback, since it creates difficulties in qualifying an action. In order to correct it, the term "personal interest" should be replaced in this case by "personal interest".

Key words: *crime, composition of crime, punishment, object of crime, interest, criminal law.*

Вступ. У Конституції України поряд із правами та свободами людини й громадянина майже двадцять разів вживається поняття «інтерес» як щодо окремої людини, так і щодо різних суспільних утворень. Причому гарантії захисту публічного інтересу явно превалюють над приватним. Звичайно, це не могло не відобразитися в Кримінальному кодексі (далі – КК) України як крайньому засобі захисту людини, суспільства держави та людства від найнебезпечніших проявів протиправної поведінки. Кримінальний закон майже сто разів у зовсім діаметрально протилежних значеннях уживає поняття «інтерес» – від об'єкта злочинного посягання до мотиву особи, яка вчиняє злочин.

Звичайно, таке безсистемне вживання поняття «інтерес» в КК України призводить до труднощів як у тлумаченні певної кримінально-правової норми, що його містить, так і в її застосуванні на практиці.

Теоретичним і практичним підґрунтям дослідження зазначених проблем стали роботи відомих вітчизняних і зарубіжних учених у галузі теорії права, кримінального, кримінально-виконавчого права та криминології, зокрема Ю.В. Бауліна, О.М. Бандурки, Р.В. Вереси, В.К. Гришука, В.В. Голіни, О.М. Джужі, Т.А. Денисової, В.П. Ємельянова, О.О. Книженко, О.Г. Колба, І.М. Копотуна, О.М. Костенка, О.М. Литвинова, О.М. Литвака, М.І. Мельника, П.П. Михайленка, С.С. Мірошниченка, В.О. Навроцького, В.І. Осадчого, М.І. Панова, А.В. Савченка, В.В. Сташиса, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, В.П. Тихого, П.Л. Фріса, В.В. Шаблістого, Н.М. Ярмиш, О.Н. Ярмиша, С.С. Яценка та інших.

Вказуючи на безперечну значущість раніше проведених досліджень, водночас убачається, що вони не вичерпують кола питань, що вимагають свого вирішення. Це стосується і кримінально-правової дефініції «інтерес», його співвідношення із правами та свободами людини і громадянина, його співвідношення із суспільними відносинами як об'єктом злочину, а також встановлення системності використання в Особливій частині КК України.

Постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні гіпотези про те, що поняття «інтерес» і «заінтересованість» є досить поширеними в Особливій частині КК України, адже використовуються понад 70 разів, проте суттєвими ж недоліками складів злочинів, ознакою яких є інтерес, убачається непослідовність законодавця в питанні змісту категорій «інтерес» і «заінтересованість», а також наявність поняття «інтереси служби», використання якого є некоректним.

Результати дослідження. Значення Особливої частини КК України як структурної частини єдиного кримінального закону головним чином полягає в тому, що в ній:

1) вміщено вичерпний перелік діянь, які є злочинами (саме через положення Особливої частини КК України реалізується принцип «*nullum crimen sine lege*» – немає злочину без вказівки на це в законі; а також виконуються вимоги ч. 3 ст. 3 КК України, яка застерігає, що застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено);

2) вміщено вичерпний перелік видів і розмірів покарань за їх вчинення (ідеться про те, що вид і розмір покарання за вчинення того чи іншого злочину чітко визначено в санкціях заборонених норм. Призначення інших, не передбачених санкціями цих норм, виду або розміру покарання

можливе лише як виняток на підставі та в порядку, передбаченому нормами Загальної частини КК України); 3) здійснено диференціацію кримінальної відповідальності за допомогою кваліфікованих і привілейованих складів злочину, а також шляхом градації покарань за їх вчинення (застосування цих механізмів дає змогу суду призначити таке покарання, яке буде найбільш адекватним ступеню та характеру суспільної небезпеки вчиненого діяння); 4) проведено розмежування злочинних і незлочинних (адміністративних проступків, дисциплінарних проступків, цивільних деліктів тощо) правопорушень тощо [1, с. 416].

Станом на 2019 рік Особлива частина КК України складається з двадцяти розділів («Злочини проти основ національної безпеки України», Злочини проти життя та здоров'я особи», «Злочини проти волі, честі та гідності особи», «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи», «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини й громадянина», «Злочини проти власності», «Злочини у сфері господарської діяльності», «Злочини проти довілля», «Злочини проти громадської безпеки», «Злочини проти безпеки виробництва», «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту», «Злочини проти громадського порядку та моральності», «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення», «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації», «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів», «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», «Злочини проти правосуддя», «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)», «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку»), до складу яких входять статті (зі ст. 109 по ст. 447). У цих складах злочину також спостерігається така ознака, як інтерес.

Перша згадка інтересу в Особливій частині КК України вживається у ст. 114 розділу I «Злочини проти основ національної безпеки України», що має назву «Шпигунство». Ця стаття закріплює таке: «1. Передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства, – карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна або без такої.

2. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка припинила діяльність, передбачену частиною першою цієї статті, та добровільно повідомила органи державної влади про вчинене, якщо внаслідок цього і вжитих заходів було відвернено заподіяння шкоди інтересам України» [2].

Отже, названий інтерес належить до державного. Відвернення заподіяння шкоди інтересам України – одна з необхідних ознак, що дає змогу звільнити особу, яка припинила діяльність, передбачену в ч. 1, від кримінальної відповідальності.

Ця норма ґрунтується на ст. 57 КК УРСР 1960 р., в якій також було передбачено лише один вид законних інтересів – державний. Утім, сучасна редакція цієї статті включає категорію «інтерес» лише в ч. 2, тоді як ст. 57 КК УРСР 1960 р. передбачала її в кожній частині статті (їх було 3). Раніше для кваліфікації діяння як шпигунства було необхідно встановити обов'язкову ознаку – діяння мало бути вчинено «на шкоду інтересам України» [3]. Сьогодні законодавець виключив цю ознаку з ч. 1 ст. 114 КК України, на нашу думку, абсолютно виправдано, оскільки цей крок дав змогу уникнути певних непорозумінь у суді, пов'язаних із різним трактуванням змісту категорії «інтерес».

Вважаємо, що окреслені в ч. 1 ст. 114 КК України дії, які вчиняє спеціальний суб'єкт злочину з умисною формою вини, апіорі завдають шкоди інтересам України. Впливає, що, виключивши категорію «інтерес» із ч. 1 цієї статті, законодавець не змінив її сутність, ба більше, навпаки, вдосконалив шляхом уникнення можливих суперечливих моментів, які могли призводити до неправильної кваліфікації діяння.

Той факт, що в диспозиції ст. 114 КК України відсутні інші види інтересів, у жодному разі не порушує необхідний баланс інтересів і не виступає недоліком, враховуючи, що ця норма включена до розділу I «Злочини проти основ національної безпеки України» (навіть із назви можна зробити висновок, що ці злочини можуть посягати тільки на інтереси держави).

Виключно легальні інтереси держави також передбачені ч. 2 ст. 330 «Передача або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни».

У ч. 1 ст. 332¹ «Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї» задекларовано таке: «1. Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї з метою заподіяння шкоди інтересам держави – караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк» [2].

КК було доповнено цією статтею у 2014 р. через низку трагічних обставин, що відбулися та, на жаль, продовжують відбуватися в Україні (кровопролитна війна, окупація терористичними угрупованнями та сусідньою країною частини території нашої Батьківщини). Обов'язковою ознакою складу цього злочину є конкретна злочинна мета – заподіяння шкоди інтересам держави.

Водночас суди в абсолютній більшості вважають, що шкода інтересам держави – це намагання вижити шляхом переправлення продуктів харчування повз пункти контролю.

Наприклад, згідно з обвинувальним актом на початку березня 2015 р. ОСОБА_1 разом із ОСОБА_2, достовірно знаючи порядок в'їзду та виїзду на тимчасово окуповану територію України, на якій діє «ЛНР», попередньо домовившись із невстановленою слідством особою, за допомогою човна в'їжджала на тимчасово окуповану територію України та виїжджала з неї через річку Сіверський Донець, поблизу населених пунктів Лобочево та Жовте Слов'янське району Луганської області, переміщуючи на її територію продукти харчування та товари господарського призначення. Впродовж березня – квітня 2015 р. близько п'ятнадцяти разів переміщали з підконтрольної Україні території через лінію розмежування поза пунктами в'їзду-виїзду на тимчасово окуповану територію України продукти харчування та товари господарського призначення з метою їх реалізації та *заподіяння в такий спосіб шкоди інтересам держави* [4].

Враховуючи ту смертельну небезпеку, що нависла над нашою країною, вважаємо наявність цієї статті в КК України надзвичайно актуальною та своєчасною, проте розуміння інтересів держави викликає лише здивування та бажання їхньої нормативної регламентації.

Така ж злочинна мета є обов'язковою ознакою ч. 1 ст. 332² КК України «Незаконне перетинання державного кордону України».

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, зауважимо, що категорії «інтерес» і «заінтересованість» є досить поширеними в Особливій частині КК України, адже вживаються загалом 74 рази. Позитивним виглядає той факт, що в цьому законодавчому акті наявний баланс між державними, суспільними та приватними інтересами, тому можна стверджувати, що в цьому аспекті Особлива частина КК України відповідає демократичним принципам.

Суттєвими ж недоліками складів злочинів, ознакою яких є інтерес, вбачається непослідовність законодавця в питанні змісту категорій «інтерес» і «заінтересованість», а також наявність поняття «інтереси служби», використання якого є некоректним.

На підставі наведеного можна зробити висновок, що поняття «інтереси» вживається в КК України також у двох значеннях:

1) як породжені суспільними відносинами та не опосередковані правовими нормами, але такі, що не суперечать загальним засадам кримінального законодавства, прагнення суб'єкта задовольнити соціальні потреби, що реалізуються у правовідносинах і підлягають кримінально-правовому захисту;

2) як злочинні мотиви. Така двозначність, на нашу думку, є суттєвим недоліком, оскільки створює складнощі у кваліфікації того чи іншого діяння. Для його виправлення (принаймні в частині поняття «інтерес», хоча схожа ситуація є і із «заінтересованістю») пропонуємо замінити в цьому випадку поняття «особистий інтерес» на «особисту заінтересованість».

Список використаних джерел:

1. Калмиків Д.О. Особлива частина кримінального права України як структурна частина КК України. *Форум права*. 2012. № 1. С. 403–418.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 06.02.2019).

3. Кримінальний кодекс України 1960 р. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2001-05/para0612#0612> (дата звернення: 06.02.2019).

4. Вирок Марківського районного суду Луганської області від 31 травня 2015 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/48776231> (дата звернення: 06.02.2019).